

Χρ. αμ. 2/10/1982

AΣ 1.125

ΓΡΑΜΜΑΤΑ και ΤΕΧΝΕΣ

Η ΕΠΙΦΥΛΛΙΔΑ ΤΗΣ ΧΑΡΑΥΓΗΣ

Λογοτεχνία τῆς ἐλπίδας ἢ λογοτεχνία τῆς ἀπόγνωσης;

Στις 29 και 30 Σεπτεμβρίου και την 1η 'Οκτωβρίου, στην τεράστια σάλα των Συνεδρίων του Ξενοδοχείου «Πάρη» της Σόφιας, πραγματοποιήθηκε η 4η Παγκόσμια Συνάντηση Συγγραφέων με το σύνθημα: «Ειρήνη —ή 'Ελπίδα των λαών».

Στην μεγαλειώδη αυτή Συναξή πήραν μέρος πάνω από 130 κορυφαίοι συγγραφείς, ποιητές και κριτικοί από 70 χώρες και πάνω από 50 Βούλγαροι συνάδελφοί τους.

Ανάμεσα στις διεθνείς αυτές προσωπικότητες, ονόματα σαν του Τζέιμς Ψολντριντς (πού ήταν και ο Πρόεδρος της Συνάντησης), του Τσαγκίς Αϊτμάτωφ, του Αντριαν Μίτσελ, του Άζις Νεσίν, του Αντρέ Στίλ, του Ίνιάσιο Μπουτίτα, των Έλλήνων Νικηφόρου Βρεττάκου και Θόδωρου Καλιφατίδη (πού εκπροσωπούσε την Σουηδία) και πολλά άλλα.

Από την Ίαπωνία ως την Ίσλανδία, από τον Καναδά ως την Μάλι, από τη Ν. Ζηλανδία ως την Σρι Λάνκα, τό πολύχρωμο και ιδιόμορφο αυτό πλήθος των εκλεκτών δουλετάδων του λόγου άσχοληθήκε για τρεις γεμάτες μέρες με τά προβλήματα της εποχής μας και τόν ρόλο των συγγραφέων σ' αυτά. Πλάι στό κεντρικό θέμα, λειτούργησαν τρεις Στρογγύλες Τράπεζες με τά θέματα: 1) Λογοτεχνία της ελπίδας ἢ λογοτεχνία της απόγνωσης. 2)

3) Ο ρόλος των μεταφράσεων για την άλληλογνωριμία των λαών. 3) Τα προβλήματα των εκδόσεων.

«Όλοι οί Ξενοί αντιπρόσωποι εκφράστηκαν με τά καλύτερα λόγια για τόν άρτιο τρόπο διεξαγωγής των εργασιών της Συνάντησης, χάρη στις άοκνες προσπάθειες της Ένωσης Συγγραφέων της Βουλγαρίας και τήν πρόθυμη ύλική ενίσχυση τους από τό Βουλγαρικό κράτος. Στη δεξίωση πού παράθεσε προς τιμή των συνέδρων ο Πρόεδρος της Λ.Δ. Βουλγαρίας Τόντορ Ζίβκοφ τόνισε:

«Έσείς πού έχετε τή δύναμη του λόγου, πρέπει νά φροντίσετε νά διατηρηθεί ἡ ειρήνη στόν πλανήτη μας».

Στό κλείσιμο των εργασιών της Συνάντησης συγγραφέων της Σόφιας ο Πρόεδρος της Τζέιμς Ψολντριντς είπε ανάμεσα στα άλλα:

«Αν εμείς οί διακόσιοι συγγραφείς πού αντιπροσωπεύουμε σχεδόν όλες τίς χώρες του κόσμου, δέν καταφέρουμε νά προσφέρουμε κάτι στόν άγώνα για τήν ειρήνη, τότε πραγματικά ο πλανήτη μας δέν έχει ελπίδα».

Πιο κάτω δημοσιεύουμε τήν ομιλία της ποιήτριας Έλλης Παιονίδου πού εκπροσώπησε τήν Κύπρο στην 4η Παγκόσμια Συνάντηση Συγγραφέων της Σόφιας.

Πιστεύω πώς αυτές οί συναντήσεις από μόνες τους, χωρίς και νά υπάρχει ακόμα θέμα για συζήτηση, έχουν μεγάλη βαρύτητα. Πιστεύω πώς μέσα στους διαδρόμους και στό χώλλ του ξενοδοχείου είναι πού διαδραματίζεται ἡ πιό άποφασιστική πράξη της ανθρώπινης έπαφης, όπως ακριβώς ἡ πραγματική ουσία ενός καλού ποιήματος βρίσκεται στα λευκά ένδιάμεσα των στίχων.

Βέβαια, κάτι τέτοιες στιγμές ξαναναμώματος είναι πού αισθάνεται κανείς τά κενά από τήν άπουσία άγαπημένων μορφών πού έφυγαν για πάντα. Πόσο θά μάς λείψει τό τρανταχτό γέλιο του Μπίλλυ Σαρογιάν, τό σπιθηροβόλο χιούμορ του Τζών Τοΐβερ, ἡ ευγενική και πνευματώδης μορφή της οικοδέσποινας αυτών των συναντήσεων, της Γιουντμίλα Ζίβκοβα. Πόσο θά μάς λείψουν και οί άλλοι φίλοι και συνάδελφοι πού μάς άφησαν. Όστόσο, τό πνεύμα των νεκρών συναδέλφων μας, κυκλοφορεί ένάντια μας, χαρούμενο και δημιουργικό, μέσα από τά έργα πού έμειναν πίσω μας.

«Λογοτεχνία της ελπίδας, ἢ λογοτεχνία της απόγνωσης!» «Ψάχνοντας νά βρω κάτι τό πρωτότυπο κι' ενδιαφέρον για ν' άρχισω αυτή τήν ομιλία, σταμάτησα σέ μία φράση του Άρθουρ Μίλλερ: «Όταν ένας συγγραφέας είναι άπεγνωσμένος πεσοιομιστής θά πρέπει νά παραμείνει στη σιωπή». Τήν ώρα πού προσπαθούσα νά αναλύσω αυτή τή φράση, θυμή-

θηκα μία άλλη φράση, του Ζάν Πώλ Σάρτρ: «σταμάτησα νά γράφω από τή στιγμή πού κατάλαβα πώς και τό καλύτερο βιβλίο μου δέν άξίζει όσο άξίζει ἡ ζωή ενός παιδιού πού δολοφονείται». Καί έτσι ἡ ομιλία μου έμεινε μετέωρη, ἡμιτελής, ανάμεσα στα δυό ερωτήματα: Τέχνη λοιπόν ἢ σιωπή; Έλπίδα ἢ απόγνωση; Τό δράμα των Παλαιστινίων πού τό παρακολούθησαμε σαν ένα μακάβριο σήριαλ στην τηλεόραση, με όλα εκείνα τά άκρωτηριασμένα παιδικά κορμάρια, επιβεβαιώνει τήν άπελπισμένη κραυγή του Σάρτρ. Κι' όμως ἡ ἴδια ἡ φωνή της Παλαιστίνης άπαντά, μέσα από τούς στίχους του Παλαιστίνιου ποιητή Ταουφίκ Ζαγιάντ:

Παλαιστινέζικη είναι ἡ φλογέρα μου, μέτις πράσινες ανάσες μου τή γέμισα τό τραγούδι μου είναι τό άντιστύλι του μαύρου ταανηριού μέσα στην έρημο.

Αλοίμονο αν οί Παλαιστίνιοι δέν είχαν τήν ποίηση της ελπίδας ἢ τήν ελπίδα της ποίησης. Αλοίμονο αν οί Χίλιανοί δέν είχαν τό Κάντο Χενεράλ νά τούς νανουρίζει τίς ατέλειωτες ώρες του σκοταδιού τους. Αλοίμονο αν οί άνθρωποι δέν είχαν τό αντίβαρο της Τέχνης νά φέρνει κάποια Ισορροπία μέσα σ' αυτή τήν παραφροσύνη πού σημαδεύει τήν εποχή μας, πατώντας πάνω στα πτώματα των ανθρώπων άξιών.

Αλοίμονο αν δέν είχαμε τά

βιβλία μας, τά βιβλία σας, τά βιβλία τους όλων εκείνων πού ύπήρξαν και πού θά ύπάρξουν. Αλοίμονο αν δέν είχαμε τήν παρηγορία πώς όσο υπάρχουν άνθρωποι θά έναγενηθεί ένας Όμηρος, ένας Δάντης, ένας Θερβάντες, ένας Τολστόϊ, για νά ρίχνουν βάλαμο στις πλιγγές του πολέμου, του θανάτου, της δυστυχίας.

Καμιά φορά φοβόμαστε τίς λέξεις. Είναι γεγονός πώς ο συγγραφέας μία κι έχει σαν μοναδικό του όπλο τόν λόγο, τόν

Τῆς ΕΛΛΗΣ ΠΑΙΟΝΙΔΟΥ

θέλει γνήσιο, καθαρό, πρωτότυπο, βαθύ και άπαλλαγμένο από ψυμμύθια. Είναι γεγονός πώς τό μεγαλύτερο μας βάσανο άρχίζει εκεί πού τελειώνει ἡ πρόταση, ἡ σελίδα, τό κεφάλαιο. Τό ξαναγράφω, τό σβύσιμο, ἡ άφαίρεση, τό ψάξιμο μι- άς σωστής λέξης μπορεί νά μάς παιδεύει και μήνες και χρόνια μετά από τήν πρώτη έμπνευση. Γι' αυτό τό λόγο, ιδιαίτερα εμείς οί συγγραφείς έχουμε κάποια άλλεργία στη χρήση λέξεων πού έχουν φθαρεί στους δρόμους, στα καφενεύα, στους φτηνούς κινηματογράφους. Ἡ λέξη Έλπίδα είναι μία άπ' αυτές τίς άτυχες πολυχρησιμοποιημένες λέξεις σαν τήν Ειρήνη, τήν Δημοκρατία, τόν Έρωτα και μερικές άκόμη. Δέν είναι εύκολο, πιστέψτε με, ν' άνεβεί κανείς σ' ένα τόσο σημαντικό βήμα και νά υπερασπιστεί πειστικά αυτή τή λέξη. Πο-

λύ πού εύκολο θά ήταν νά όργιστεί, νά βρίζει και νά καταραστεί, νά έρωνευτεί ἢ... άπλώς νά σωπάσει. Πιο διάσημοι και άφάνταστα πού συμπαθείς είναι οί κατά καιρούς «όργισμένοι» ποιητές, οί «όργισμένοι» ἡθοποιοί, ζωγράφοι, τραγουδιστές.

Όστόσο, αν αναλύσουμε τή λέξη «Έλπίδα» σ' όλο της τό πλάτος και τό βάθος, όπως πρέπει νά τήν ένοοώμε όταν τήν τοποθετούμε στην λογοτεχνία, στην τέχνη γενικά του καιρού μας, είναι και λίγο όργη, και λίγο κατάρα, και λίγο δάκρυ, και λίγο ειρωνία, ... άκόμη και λίγο σιωπή, όταν χρειάζεται. Είναι ἡ λογοτεχνία της ζωής σ' αντιπαράθεση με τή λογοτεχνία του θανάτου. Γιατί σ' αυτή τήν κρίσιμη καμπή της ιστορίας της ανθρωπότητας, δέν μπορεί κανείς νά μείνει οδδότερος. Θά πρέπει νά τοποθετηθεί, ἢ υπέρ της ζωής ἢ υπέρ του θανάτου.

Ἡ λογοτεχνία της απόγνωσης είναι σαν νά κλείνει συμβόλαιο με τό τέλος της ζωής. Είναι σαν νά τοποθετείται πλάι στους πυρηνικούς εξοπλισμούς, στον καρκίνο, στην μόλυνση, πλάι σ' όλες τίς άπειλές πού σφίγγουν όλο και περισσότερο τόν κλοιό, γύρω στον πλανήτη μας. Ἡ λογοτεχνία της ελπίδας μπορεί και πρέπει νά παίρνει όλες τίς μορφές πού θεωρεί άπαραίτητες για νά πολεμήσει ακριβώς τίς μαστίγες της ανθρωπότητας. Νά γίνεται τραγούδι για τή λευτεριά στό στόμα του σκληρωμένου λαού, στίχος έρωτικός σ' αυτή της άγαπημένης, σκληρή σάτιρα

έναντια στους δικτάτορες, έπος δοξαστικό για τούς νεκρούς ήρωες, καθημερινή τροφή, ψωμί και γάλα για τίς νέες γενιές. Ἡ λογοτεχνία - έλπίδα πρέπει νά είναι ένα πλάσμα ζωντανό πού νά συντροφεύει τόν άνθρωπο σ' όλες του τίς στιγμές κι' ιδιαίτερα στις στιγμές της άπελπισίας.

Αλλά όσο δύσκολο είναι νά υπερασπιστεί τή λέξη Έλπίδα σέ μία σύντομη ομιλία, δέκα φορές πού δύσκολο είναι νά τήν υπερασπιστεί σωστά και πειστικά μέσα σέ ένα έργο τέχνης. Έδώ πιά παίζει πρωταγωνιστικό ρόλο τό ταλέντο, γιατί χωρίς ταλέντο ο συγγραφέας της ελπίδας μετατρέπεται σ' ένα φτωχό και γελοίο κήρυκα πού δέν πείθει κανένα.

Στις τρεις του Όκτώβρη, ο μεγάλος στοχαστής, ο ποιητής της ελπίδας ο Λουί Άραγκόν κλείνει τά όγδόντα πέντε του χρόνια. Σ' ένα πρόσφατο ποίημα του πού τό άφιέρωσε στην γιγαντιαία πορεία Ειρήνης πού έγινε στό Παρίσι στις 20 του περασμένου Ιούνη ο Άραγκόν έγραφε:

«Απορρίπτω τό γέλιο του θανάτου άπορρίπτω τούς νόμους του».

Νομίζω πώς δέν θά μπορούσε νά ύπάρξει πιό περιήφανη, και πιό άξιοπρεπής άπάντηση στό έρώτημα πού μάς έθεσαν οί Βούλγαροι συνάδελφοι. Ναι, χίλιες φορές νά, λογοτεχνία της ελπίδας, όσο ύπάρχει κι' ένας άνθρωπος ζωντανός στον πλανήτη μας.